

A negyedik szempont

VISSZHANG - LXII. évfolyam, 12. szám, 2018. március 23.

Háromféle megközelítést is figyelembe vesz Pető Iván a '68-as fordulat megítélésénél (*Ötvenéves az új mechanizmus, ÉS*, 2018/8., február 23.). De épp azokat hagyta ki, akiknek szerinte is igazuk volt, mert azt gondolták, hogy az új mechanizmust bevezetők „*elkezdik a piaccal és a tervutasítások elvetésével, és a vége az lesz, hogy utat nyitnak a kapitalizmusnak*”. Sok kommunista ezért ódzkodott tőle. A reformerek persze esküdöztek, hogy a szocialista elvek nem sérülnek, míg az ún. retrográd közgazdászok, élükön Berei Andorral, a Marx Károly Egyetem tanszékvezetőjével, ennek ellenkezőjét bizonygatták. És igaz, hogy a magántulajdont nem engedték a termelésbe, de a szövetkezetit egyre nagyobb mértékben. Így vált lehetővé, hogy a téészek melléküzemágaiban az akkori hiánycikket legyártva egyesek óriásjövedelmekre tegyenek szert. És azon vállalatok vezetői is hatalmas nyereségprémiumot szakítottak, akik a még működő szabályozórendszer keretei között (azt kijátszva, vagy baráti kapcsolatokon keresztül felpuhítva) nyereséget értek el. A barkácműhelyekben legyártott műanyag csatokkal és fröccsöntött játékokkal szépen lehetett keresni, és jól fizetett a vállalati átlagbérszínvonal manipulálása is, de az ország gazdaságának fellendítéséhez kevésnek bizonyult. Ahhoz az innovatív tőkének a nagyipari üzemek felé kellett volna elmozdulnia, ami nem történt meg. Ezek munkásai (és párttitkárai), akik árgus szemekkel figyelték a kissovetkezetek ügyeskedéseit, 1972-re besokalltak, és nyomást gyakoroltak a pártvezetésre: az ötven nagyüzemet kivették az új mechanizmus hatása alól; az ún. (két pártkongresszus közötti) felező központi bizottsági ülésen hozott novemberi határozat az új gazdasági mechanizmus kiherélését jelentette. Mindazonáltal az állami vállalatok vezetőinek nyereségrészesedése megmaradt, és ezzel jelentősen növelte a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt hely szerepét a jövedelmek megszerzésében, illetve a különbségeket az egyes rétegek életszínvonalában, miközben az a teljesítménnyel nem mindig korrelált. Sokan gondolják azt, hogy az 1968-as reformnak köszönhetően lettünk mi a legvidámabb barakk a lágerben, illetve hogy ez olyan lökést adott a gazdaságnak, amellyel a többi népi demokráciát megelőztük. A valóság ezzel szemben más: például az NDK jóval magasabb életszínvonalat ért el.

Az új gazdasági mechanizmus jogosultsága, sikere, illetve szerepe mindmáig vitatott. Igénye, bevezetése és megvalósítása azonban egy dolgot bizonyít (és bármilyen profán, a mai állami propagandán élő és a hamis iskolai tankönyveken nevelkedett nemzedékből sokaknak újdonság lehet): nem igaz az, hogy a kommunisták a magyarok kizsákmányolására, tönkretételére és elnyomítására szövetkeztek. A legfelső szinten is keresték a fejlődés útjait, az életszínvonal emelésének lehetőségét, a nép boldogulása keretének megteremtését. Az igaz, hogy pártos elvakultságukban bennünket, pártonkívülieket meg se hallgattak, illetve javaslatainkat bizalmatlanul kezelték, de sokan közülük a maguk módján – néha a karrierjüket is feláldozva – jobbítani akartak.